

УДК 338.9

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА НА ХЕРСОНЩИНІ

В.І.БЛАГОДАТНИЙ – д.е.н., професор;

І.В.СВТУШЕНКО – аспірант;

Г.Т.КАМЕНЬЩИКОВ – голова Голопристанської асоціації фермерів

Серед великої сукупності змін, які відбуваються на Україні, особливе місце посідають радикальні перетворення в аграрному секторі її економіки. Вони вже мають певну історію і відзначаються їх активізацією, поширенням й поглибленням. І якщо поки не дають очікуваної соціально-економічної віддачі, то це зумовлено низкою об'єктивних причин. Вони в тій чи іншій мірі розкриті в численних наукових публікаціях, пропозиціях урядовим структурам, інших матеріалах.

Згідно законодавству селянське (фермерське) господарство є формою підприємницької діяльності громадян у сфері виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, створення і діяльність яких здійснюється на підставі Законів України: "Про селянське (фермерське) господарство", "Про підприємництво на Україні", "Земельного кодексу України".

На Херсонщині станом на 01.01.1999р. діяло 3 152 фермерських господарства, згідно чисельності господарств область займає 3 місце і поступається лише Одеській та Миколаївській областям.

Для організації фермерського господарства встановлені законодавством граничні розміри земельних ділянок. В теперішній час фермери можуть мати у власності або постійному користуванні земельну ділянку площею не більше 50 га ріллі і 100 га усіх земельних угідь, а в населених пунктах з недостатньою робочою силою не більше 100 га ріллі.

Загальна площа земельних угідь закріплених за фермерськими господарствами області складає 109.9 тис.га в т.ч. сільгоспугідь 105.4 тис.га, з них ріллі 94.09 тис.га. Таким чином, в середньому по області на одне фермерське господарство припадає 34.9 га земельних угідь, а в середньому по Україні цей показник ще менший і дорівнює 25.4 га угідь на одне господарство. В той же час раціональні розміри фермерських господарств, розроблені Інститутом аграрної економіки УААН, для нашої степової зони, в залежності від спеціалізації господарств повинні бути в межах 200-500 га, лише для плодових та виноградних господарств ці розміри на кілька порядків менші і складають 20-60 га. Однак більша частина фермер-

ських господарств області спеціалізуються саме на виробництві зернових культур, соняшнику.

В деякій мірі з вищезгаданих причин, та в значній мірі у зв'язку з цілою низкою проблем, які виникли в економіці України (диспаритет цін), так і частково у фермерських господарствах (відсутність коштів, нестача посівного матеріалу, заходів захисту рослин, паливо-мастильних матеріалів, техніки, запчастин до неї, недостатнього, а то й відсутність, досвіду, непристосованість до самостійного господарювання, і як наслідок – фермерські господарства поки ще не показують очікуваних результатів.

Так за 1997-98р.р. на Херсонщині врожайність зернових культур у фермерських господарствах складала 14.5 ц/га, що на 45% менше ніж в середньому по області (28.7ц/га), практично на 44.0% менше врожайність соняшника – 6.1 ц/га, при 10.8 ц/га в середньому по області.

Що ж відбувається в фермерських господарствах області, яке становище і які плани на майбутнє. З метою висвітлення проблем та перспектив фермерства в Голопристанському районі Херсонської області, районною асоціацією фермерів сумісно з податковою адміністрацією на початку 1998 року було проведено анкетування фермерських господарств. Анкетуванням було охоплено всього 60 господарств, 24% від усіх господарств району. В результаті аналізу з впевненістю можливо заключити, що тенденції, які характерні для господарств, що підлягали анкетуванню, типові для усіх фермерських господарств району та області в цілому.

Господарства, які приймали участь в анкетуванні, умовно були поділені на чотири групи (таблиця 1), критерієм групування господарств є розмір земельних угідь на одне господарство.

Найбільш масовою у виборці виявилася група господарств з площею більше 40 га. До неї відносяться близько 33% усіх заанкетованих господарств. Середня площа ділянок в цій групі – 51 га, тоді як середня площа усіх господарств у виборці – 31.3 га, останні 66,7 % господарств мають загальну площу до 40 га. Однак, поміж господарств з найменшою площею ділянок (до 16 га) менше всього бажають розширити свої ділянки. Найбільша кількість бажаючих збільшити розміри своїх ділянок (40%) у групі з площею ділянок від 28.1га до 40 га. У той же час бажаючих відмовитись від самостійної праці на землі і здати її або в оренду або державі більше всього (13.3%) саме в цій групі, а також у групі з розміром ділянок від 16.1 до 28га (12.5%).

Характерно, що більша частина господарств, які приймали участь в анкетуванні було організована в період розквіту ідеї фермерства (1992-1993рр.). Решта господарств більш-менш рівномірно

були створені в продовж останніх чотирьох років. Однак не дивлячись на це, повністю документально оформленими виявились всього 47 господарств і тільки 31 господарство (51% виборки) має розрахунковий рахунок в банку (в більшості випадків в АПБ "Україна").

Таблиця 1 – Групування господарств згідно розміру земельних угідь

Групи господарств, розмір земельних угідь	Кількість фермерських господарств		Площа земельних угідь під фермерськими господарствами		Середня площа фермерських господарств	Бажаючи розширити площу		Бажаючи здати землю	
	кількість	%	га	%		га	кількість	% в групі	Кількість
1. До 16	17	28,3	176,4	9,4	10,4	3	17,6	1	5,6
2. 16,1-28	8	13,3	178,5	9,5	22,3	2	25,0	1	12,5
3. 28,1-40	15	25,0	503,2	26,8	33,6	6	40,0	2	13,3
4. Більше 40	20	33,3	1020,0	54,3	51,0	6	30,0	1	5,0
Всього:	60	100,0	1878,1	100,0	31,3	17	28,3	5	8,3

Основні виробничі напрямки фермерських господарств традиційні для нашого регіону: виробництво зернових, соняшника, овочів, баштанних. Анкетні данні валового збору сільськогосподарських культур дуже занижені фермерами. Як показало проведене анкетування основними каналами збуту виробленої продукції у 1997 році була реалізація на продуктових ринках – 60.3% опитуваних, 12.5% реалізували продукцію по бартеру. Стільки ж за договорами і лише 3.8% фермерів реалізували продукцію за держзамовленням. У 1998 році фермери планували канали збуту в тих же напрямках, але з іншою питомою вагою (збільшення бартеру).

Як вище згадувалось, 28% опитуваних фермерів мають бажання збільшити розміри господарства, але 35% із цієї категорії зіткнулися з проблемами, які перешкоджають вирішенню цього питання. Здебільше це були проблеми об'єктивного характеру (відсутність землі), але є і суб'єктивні причини (бюрократичні перешкоди на місцях і т.ін.).

Взагалі, що стосується проблем, які хвилюють фермерів, то найбільш гострою є нестача фінансових ресурсів. Звідси виникають інші проблеми: відсутність насіннєвого матеріалу, отрутохімікатів,

паливно-мастильних матеріалів, нехватка техніки. Усього 10% фермерів вважають, що головною причиною низьких результатів є погодні умови, 14% – низька родючість ґрунтів, 15% опитаних вважають, що їм нічого не заважає займатися фермерством.

Враховуючи дефіцит фінансових ресурсів (53% опитуваних фермерів потребують кредитування) і маючи високий відсоток за банківський кредит, лише 5% опитаних користуються кредитами. Більшість фермерів (72 % з бажаних мати кредит) планують направити кредити на придбання техніки.

Крім всього іншого ускладнює роботу фермерів недосконалість податкова звітність та недоліки податкового законодавства. Як наслідок частина фермерів за порушення підлягала штрафним санкціям ДПА. Тому більшість фермерів виступають за спрощення звітності та введенні єдиного податку – податку на землю. Не дивлячись на труднощі та проблеми з якими спіткаються фермери в самостійному господарюванні, лише 16.7% опитуваних бажали об'єднатися в кооперативи.

На нашу думку, необхідно по-перше, з'ясувати, які кооперативи фермерів вже діють або можуть бути створені у майбутньому; по-друге, підготувати для кооперативів різного рівня інтеграції проекти нормативних документів.

Організаційні форми кооперативів (об'єднань):

1. Асоціації (районні, обласні, республіканські) які здійснюють переважно координаційно-консультативні, ніж виробничо-економічні функції на певній території.

2. Союзи, які у порівнянні з асоціаціями періодично або постійно здійснюють деякі господарські, а може і фінансові функції.

3. Кооперативи, які створюються фермерами для сумісного виконання однієї або декількох функцій, що названі вище.

4. Об'єднання (виробничі, агропромислові), які крім зовнішніх, сумісно виконують і функції по виробництву сільськогосподарської продукції, її переробці та реалізації. Членами об'єднання, як і кооперативів, можуть бути і несільськогосподарські підприємства та організації.

5. Асоціації фермерів або господарські товариства, створені після розпаювання колгоспів чи радгоспів, ці формування займаються практично усіма видами діяльності, що і розпайовані господарства, а також додають нові види діяльності.

Основними цілями формування кооперативів (об'єднань) фермерів є:

– зниження індивідуальних витрат на придбання і використання складної і дорогої техніки;

- сумісне будівництво тваринницьких приміщень та інших промислових об'єктів;
- створення сумісних цехів (підрозділів) по переробці і зберігання продукції;
- досягнення фінансової стабільності;
- взаємозаміна фермерів по періодах року;
- зменшення транспортних витрат ;
- одержання незалежності від монополії великих (особливо переробних) підприємств і організацій, тощо.

Кінцева ціль – стабільний, стійкий та ефективний розвиток фермерських господарств, які кооперуються (об'єднуються).

Були також класифіковані фермерські кооперативи (об'єднання) за характером і щільністю інтеграційних зв'язків та юридичним статусом. По цих ознаках вони поділені на три основні види, які можуть бути і етапами кооперування (об'єднання) фермерів.

Перший вид (етап) – об'єднання (кооперування) фермерів для сумісної діяльності (по окремих їх видах або в цілому) на основі взаємодопомоги (технікою, грошми, трудовим внеском у переробці і реалізації продукції, будівництво тощо) без створення сумісного майна і власності, а також нової юридичної особи. Керівник кооперативу (об'єднання) не обирається, а взаємостосунки регулюються договорами про сумісну господарчу діяльність або договорами по кожному виду діяльності. Вони можуть бути строковими або тимчасовими, письмовими, завіреними нотаріально, і усними (що на практиці буває частіше).

Другий вид (етап) – кооперування (об'єднання фермерських господарств для сумісної діяльності з більш складними і щільними зв'язками) по матеріально-технічному забезпеченню і використанню засобів виробництва, обробітку землі, будівництву, переробці і реалізації продукції, фінансово-кредитній діяльності та інші. Вони створюють окремі види сумісного майна: тік, сховища, садок, окремі види складної техніки, цехи по переробці продукції тощо. Обирається представник (голова) об'єднання на загальних зборах фермерів, який діє на підставі спеціального доручення (можливо й усного). Їх взаємостосунки регулюються Положенням або договором створення об'єднання (кооператива), яке завіряється нотаріально. Нова юридична особа, як правило, не створюється (це вирішують усі фермери на загальних зборах).

Третій вид (етап) – кооперування з об'єднання і сумісним використанням основної частини майна (у тому числі і тварин), а також сумісна переробка продукції, будівництво, обробка землі, ремонт тощо. Створюється єдина сівозміна (якщо це можливо), продукція

реалізується сумісно, а доходи розподіляються по трудовому (можливо й майновому внеску – паю). Кооперативу(об'єднанню) надається статус юридичної особи і діє він на основі установчого договору і статуту. Обирається голова, а при великій кількості членів (фермерів) – можливо і рада голів фермерських господарств.

УДК: 331: 631.153.4:159.98

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЇ АГРАРНОГО ТОВАРОВИРОБНИКА У МОТИВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ

Г.С.КВАСНІКОВА – асистент

В умовах переходу до ринкових відносин, який затягнувся на довгі роки, необхідно формувати нові мотиваційні механізми господарювання. Окрім економічних важелів мотивації – у підвищенні матеріальної зацікавленості учасників виробничої діяльності важливо розвивати і духовні (психологічні) фактори. Але це достатньо складний і довготривалий процес – не можна за 2-3 роки виховати, або "зробити" селянина-власника, де б він не працював – у колективному або приватному господарстві. Психологія відповідного типу формується з покоління у покоління – це відомо з нашої історії, коли у нас наполегливо і тривало вибивався дух господаря власності та землі. І прищеплювалася психологія найманого робітника суспільної, а звідси, і нічийної власності. Необхідна цілеспрямована політика держави у формуванні нових ринкових відносин, а це можливо лише у наданні рівних умов для усіх суб'єктів господарювання.

Як показало наше соціологічне опитування, психологія власника поки себе не проявила, люди не бажають займатися приватним підприємництвом, йти на економічний ризик, вони надають перевагу праці у колективному (суспільному) виробництві. Це не можна охарактеризувати, як негативне явище – це можливо і припустимо, головне інше, щоб і в колективному виробництві працівник міг виявити свої здібності господаря, як власника частки власного капіталу у вигляді майнового та земельного паю.

Але на практиці до цього ще далеко. Працівники сільськогосподарського виробництва ще не усвідомили суті проведеної економічної реформи та реорганізації свого підприємства, тому що малообізнані у питаннях приватизації та реструктуризації виробництва. Вони не знають, як використати свої власні паї, куди їх укласти, мати від них зиск. Отримуючи дивіденди або прибуток від паїв. Вони ще не усвідомлюють їх природи та механізму нарахування,